

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Специфіка перекладу безеквівалентної лексики (на прикладі
англомовних науково-технічних текстів)»

Виконала: здобувач вищої
освіти
за освітньо-професійною
програмою
Германські мови і переклад
(англійська та німецька мови)
спеціальності 035 Філологія
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Лоза Я. О.
Керівник: Люлька В.М.
Рецензент: Кравченко В.Л.

Полтава - 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	9
1.1. Поняття безеквівалентної лексики та явище безеквівалентності у перекладах	9
1.2. Класифікація безеквівалентної лексики як лінгвістична проблема	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ	20
2.1. Структура текстів науково-технічного простору в англійській мові	20
2.2. Переклад складних багатокомпонентних безеквівалентних термінів у спеціальних англійських наукових текстах	26
2.3. Труднощі перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних матеріалів	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЮ ЛЕКСИКОЮ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ	37
3.1. Перекладацькі трансформації у роботі з безеквівалентною лексикою англійської науково-технічної літератури	37
3.2. Калькування як спосіб перекладу безеквівалентної лексики	42
3.3. Переклад науково-технічної безеквівалентної лексики способом транскрипції (транслітерації)	47
3.4. Особливості перекладу безеквівалентної лексики науково-технічної сфери описовим прийомом	51
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність теми. З розвитком науково-технічного прогресу та поширенням науково-технічних текстів, які насичені спеціальною термінологією зростає суспільний інтерес до якісного перекладу безеквівалентної лексики, яку вони містять. У свою чергу, професійний переклад із використанням найдоцільніших перекладацьких трансформацій в роботі з безеквівалентною лексикою неможливий без правильного сприйняття тексту оригіналу та розуміння його структури, специфіки відтворення. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена високою значимістю та недостатньою вивченістю англомовної безеквівалентної лексики науково-технічної літератури як способу всебічного вивчення досягнень науки та техніки на сучасному етапі розвитку суспільства.

Передача безеквівалентної лексики іншою мовою в ході перекладацької діяльності завжди була одним із найскладніших завдань в перекладознавстві, оскільки такий вид роботи потребує пошуку конкретних перекладацьких рішень та використання широкого спектру прийомів для досягнення адекватності перекладу. Концепція дослідження безеквівалентної лексики спеціальних текстів включає не лише пошук відповідного однозначного еквівалента в іншій мові, а і аналіз причини відсутності такого еквівалента.

Застосування різних перекладацьких трансформацій у роботі з безеквівалентною лексикою у своїх дослідженнях висвітлювали українські та зарубіжні лінгвісти, серед яких Я. І. Рецкер, Р. С. Бархударов, В. М. Комісаров, Карабан В. І., Савицька Л. В. Петришин О. Г. та багато інших [19].

Крім мовних факторів, та факторів, обумовлених типом тексту, змістом певних видів інформації та контекстом, на використання перекладацьких трансформацій під час перекладу безеквівалентної лексики в науково-технічних текстах впливає суб'єктивний фактор, тобто особистий погляд перекладача, його професійні вміння та навички. Все це в комплексі робить

переклад безеквівалентної лексики в сфері науково-технічних розробок складним творчим процесом пошуку та трансформації інформації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота розроблена та впроваджена в полі науково-дослідного напрямку кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін відповідно до теми: «Актуальні питання сучасної філології та особливості викладання мовних дисциплін в аграрному вищому навчальному закладі»

Мета та завдання дослідження. Метою є виявлення особливостей безеквівалентної лексики науково-технічних текстів на матеріалах двох мов та аналіз специфіки використання перекладацьких трансформацій під час її перекладу. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність виконання таких завдань:

- здійснити моніторинг сучасної наукової та методичної літератури з проблематики дослідження;
- виокремити поняття безеквівалентної лексики та її основні типології в теоретичному науковому полі;
- розкрити специфіку науково-технічної термінології та труднощі під час її перекладу;
- проаналізувати основні класифікації перекладацьких трансформацій, що є найбільш уживаними для текстів цієї тематики;
- висвітлити особливості застосування мовних трансформацій під час перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних матеріалів з англійської на українську мову та способи досягнення адекватності перекладу.

Об'єктом дослідження роботи стала безеквівалентна лексика науково-технічної літератури.

Предмет дослідження – мовні трансформації під час перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних текстів.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань були використані такі методи: дедукції та індукції для опрацювання теоретичного

і фактичного матеріалу з проблематики дослідження; описовий метод використано для узагальнення наукових концепцій і теорій з дослідження безеквівалентної лексики та специфіки науково-технічних текстів; метод лінгвістичного аналізу застосовувався для структурування перекладацьких трансформацій, що аналізувалися в роботі; елементи дискурс-аналізу та лінгвопрагматичного підходу – для обґрунтування застосування конкретних мовних трансформацій під час перекладацької діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексній систематизації особливостей перекладу безеквівалентної лексики в науково-технічній сфері зі застосуванням найбільш доцільних перекладацьких трансформацій.

Практична цінність одержаних результатів визначається тим, що результати дослідження можуть бути корисними для практикуючих перекладачів, які працюють у науково-технічній сфері, а також для студентів та викладачів вищих навчальних закладів перекладацьких та філологічних спеціальностей, оскільки аналізуються мовні категорії та перекладацькі трансформації для роботи з без еквівалентною лексикою науково-технічної сфери.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота – це самостійне наукове дослідження. Всі результати дослідження та проведений аналіз належні автору дослідження. Усі розробки та система досліджених компетентностей, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Апробація науково дослідження відбувалася в ході участі в науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових заходах: круглий стіл «Інтернаціоналізація вищої та фахової передвищої освіти: виклики й перспективи», I Міжнародна студентська науково-практична конференція м. Чернігів, вебінар «10 classroom games you absolutely must know», I Міжнародна науково-практична конференція «Science and technology: problems, prospects and innovation», Осака, Японія.

Публікації. За результатами кваліфікаційної роботи було опубліковано 3 статті та тези.

Лоза Яна Overcoming linguistic and cross-cultural bounds in the translation of humor. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 травня 2022 р.). Полтава : ПДАУ, 2022. С. С. 204-207

Лоза Я. Розвиток методологічного навчання мовознавчих дисциплін у XXI столітті. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 травня 2022 р.). Полтава : ПДАУ, 2022. С. 238-242.

Матвієнко Л, Лоза Я. Переклад безеквівалентної лексики у професійних фразеологізмах технічної галузі. *Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference.* CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2022. С. 364-367

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 80 сторінках, з них 55 сторінок основного тексту, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Поняття безеквівалентної лексики та явище безеквівалентності у перекладах

Кінцевою метою перекладу як виду перекладацької діяльності вважається досягнення цілісності та точності під час передачі тексту оригіналу. Відмінності між мовами багато в чому зумовлені особливостями культури та свідомості різних країн, що відбивається у лексиці та фразеології. В будь-якій мові та діалекті є слова, до яких не існує однозначного перекладу на інші мови. Такі слова, словосполучення та фрази в лінгвістиці отримали назву безеквівалентного перекладу.

Безеквівалентною лексикою позначаються елементи мови, що визначають явища, предмети, події, що в даний час розвитку мови не мають еквівалентів у мові перекладу. Досить рідко можна зустріти такий тип слів, коли є можливість знайти повний відповідник до слова чи фрази, з якою працює перекладач. [44]. Таке явище називається повною безеквівалентністю, а сам вид лексики є одним із найпроблемніших аспектів теорії та практики перекладу. Перекладачі дуже часто стикаються з рядом складнощів у процесі перекладу без еквівалентної лексики в ході роботи зі спеціальними текстами. У зв'язку з цим сучасними лінгвістами активно вивчаються особливості перекладу безеквівалентної лексики та вирішення поточних проблем, що виникають у перекладачів у ході перекладацької діяльності.

До найважливіших причин утворення без еквівалентних слів у спеціальних текстах відносяться:

- предметна екзотичність - відсутність у життєвому полі мови перекладу тотожних явищ та предметів;

- лексико-семантична специфіка – відсутність аналогічних понять;

- стилістична безеквівалентність - пробіл у відповідних понятійних характеристиках перекладеного слова.

Безеквівалентна лексика включає в себе елементи культурного розвитку країни і формування її мови в історичному розрізі, тобто утворюється на перетині культури та мови країни (Рис.1.1).

Проаналізувавши наукову літературу ми можемо означити безеквівалентність лексичних одиниць початкової мови, з якою працює перекладач сприймається як тільки як факт відсутності аналога в лексичній системі мови перекладу, тобто такого «готового» слова або набору виразів, які можуть бути використані в контексті конкретного перекладу [13].

Рис 1.1 Особливості формування безеквівалентної лексики в результаті взаємодії культури та мови народу

Безеквівалентні мовленнєві одиниці з'являються як у сфері назв явищ і процесів в природному середовищі існування людей, так і у сфері матеріальних чи духовних артефактів та культурних надбань країни чи народності (назви предметів повсякденного вжитку: одяг, меблі, посуд; назвах пісень, страв, напоїв, специфічних для країни чи культури; назви національних свят; назви зброї тварин, рослин, будівель, тощо) [49].

Оволодіння такою лексикою стає неможливим для іноземців чи носіїв мови без детального аналізу природного та культурно-історичного середовища етносу, мови та культури, які вони вивчають.

У теорії та практиці перекладознавства ґрунтовного дослідження зазнає специфіка перекладу безеквівалентної лексики спеціальних текстів, оскільки такий тип лексичних одиниць часто зустрічається у художній літературі, текстах науково-технічної галузі, публіцистичних публікаціях, інтернет-виданнях. Особливості термінології спеціальних текстів потребують з боку лінгвіста-перекладача ґрунтовного дослідження матеріалів-оригіналів для формування адекватності перекладу досліджуваного тексту іноземною мовою. Безеквівалентна лексика англійської мови відображає специфічний феномен культурної унікальності цієї країни.

Провідними науковцями теорії перекладу представлено кілька визначень лексичної без еквівалентності.

У лінгвістичній літературі термін «безеквівалентна лексика» трактується досить по-різному. У своєму науковому дослідженні ми дотримуємося означення відомих філологів Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова «слова, які використовуються для передачі мовними засобами понять, не існуючих в іншій культурі та мові, і не містять відповідників за межі мови, до якої вони належать» [14]. Тобто безеквівалентними можуть бути такі слова та стійкі вирази іноземної мови, які у рідній мові не мають перекладацьких еквівалентів у вигляді повністю сформованих лексичних одиниць.

Я. І. Рецкер розглядав безеквівалентну лексику як мовний пласт, що позначає реалії, характерні для країни вихідної мови і нехарактерні іншій мові і дійсності» [51].

Л. С. Бархударов розуміє під безеквівалентною лексикою лексичні одиниці однієї з досліджуваних мов, «які не мають ні повних, ні часткових відповідностей з лексичними одиницями іншої мови» [7].

В. Н. Крупнов визначає безеквівалентну лексику як «слова та фрази, які означають явища та процеси та, що не передбачають еквівалентів на певному етапі утворення перекладу» [27].

А. Д. Швейцер [60] називає цю категорію «складовими лексики, які покликані позначати культурних реалій, які не мають повних збігів в іншій культурі».

Феномен безеквівалентності існує в межах певної мовної пари і використовується при перекладі лише в одну сторону. З цього слідує, що слово, яке є еквівалентом в одній мові, не містить еквівалентів в іншій.

Аналіз та структурування композиційної ролі безеквівалентної лексики у тексті сприяє розширенню лінгвістичних характеристик щодо узагальнених та функціональних висновків про національно приналежну лексику [16]. Семантична структура кожної лексичної одиниці зазвичай складається з кількох компонентів. Еквівалентна лексика існує в кожній мові. Український лінгвіст Кочерган М.П. зауважує за результатами своїх досліджень, що безеквівалентна лексика в більшості випадків перекладу становить не більше 6-7% від загальної кількості активно вживаних слів [31]. Утворення безеквівалентної лексики детерміновано життєдіяльністю конкретної мовно-культурного системи та відображає відмінності між мовними складниками.

Дослідники-лінгвісти в свою чергу розділяють поняття «безеквівалентна лексика» та «реалії». На їхню думку, глибоким відповідно до властивостей і ширини змісту є поняття безеквівалентної лексики. Реалії входить до складу безеквівалентної лексики як самостійна система слів (звуконаслідування, аббревіатури, звертання, екзотизми, відступи від літературних норм).

На утворення термінів безеквівалентної лексики у науково-технічній сфері мають свій вплив різні фактори: динаміка науково-технічного прогресу, взаємодія різних культур з розширенням застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інновації у фінансуванні науки та техніки, формування новітніх технічних засобів навчання, зміни на

політичній арені, ступінь відкритості в суспільстві, багатонаціональність, схильність до економічних та соціальних трансформацій. Грунтовний відбиток на виокремлення безеквівалентної лексики науково-технічної галузі та особливості її перекладу має збільшення або зменшення активності та продуктивності різних способів утворення нових слів.

Оскільки різниця змісту відповідних складових вихідної та мови перекладу становить суть безеквівалентності і в той же час причину утворення такого прошарку лексики, то можна виділити ряд розбіжностей внутрішньомовних значень одиниць вихідної та мови перекладу, представлені як розбіжність референціального чи прагматичного значення простих мовних знаків.

Безеквівалентна лексика виражає особливості національної культурної ідентичності народу, передає її історичну своєрідність, але створює труднощі в перекладацькій діяльності.

Відповідно до теорії безеквівалентної лексики, комплексна тотожність при перекладі цієї системи лексичних відповідностей є майже неможливою. Це визначено тим, що одиниці лексики іноземної мови (безеквівалентної лексики особливо) містять в собі не лише внутрішні складники (фонемний та морфемний), але й окремі визначення, оскільки всі слова досліджуваної мови об'єднані певним семантичним полем входить у своє семантичне поле і має значення лише в опозиції відносно інших членів того ж поля та досліджуваної мови вцілому [67].

1.2. Класифікація безеквівалентної лексики як лінгвістична проблема

Мова є складовою національної культури будь якого народу, тому розбіжності у мові обумовлені відмінностями культурних характеристик народів. В найбільш оригінальних мовах, з якими стикаються перекладачі у своїй діяльності, загальних складників, що притаманні різним мовам менше, тому їх переклад буде складнішим. В лінгвістиці виділяються явища та предмети, що утворюються безеквівалентною лексикою та конотаціями,

притаманними словам однієї мови та відсутніми в іншій мові. За дослідженнями лінгвіста Верещагіна О.М. [14], безеквівалентна лексика – це «слова, які важко семантизувати під час перекладу (не передбачаються стійкі еквівалентів іншою мовою)», тобто «слова, зміст яких неможливо порівнювати з іншомовними лексичними складниками» [29]. Відсутність конкретної та постійної лексичної відповідності пропонованого слова не означає неможливості передачі його змісту відповідно до контексту. Слова чи фрази, що містять безеквівалентну лексику завжди можливо перекласти з допомогою описового методу чи методу транслітерації (транскрипції).

До найважливіших причин сформованості в мові безеквівалентної лексики можливо віднести [51]:

- відсутність предмета чи події в житті народу мова якого вивчається (предметна еквівалентність);
- відсутність ідентичного терміна в мові, якою перекладається текст (лексико-семантична безеквівалентність);
- різниця в лексико-семантичних характеристиках (стилістична безеквівалентність).

Вважається, що перша з причин лексичної невідповідності виникає, коли складова лексики вихідної мови вказує на поняття чи подію, яке добре відоме носіям мови, але мало відомо чи невідомо носіям кінцевої мови, тому не відображається в іноземній мові [1]. Серед найпоширеніших таких явищ та понять є реалії – події, характерні для матеріального та духовного існування лише одних народів та відсутні в інших.

Другою причиною лексичної безеквівалентності є різний світогляд різних національних та етнічних спільнот. Причинами присутності в мові безеквівалентної лексики стають суттєві відмінності в комунікативній компетенції носіїв вихідної та мови перекладу.

Враховуючи причини формування безеквівалентної лексики існує кілька її класифікацій.

Згідно з класифікацією безеквівалентної лексики відомої філологи ні Л.К. Латишева [37] виділяються: реалії, тимчасово-безеквівалентні терміни, випадкові безеквівалентні терміни та структурно-екзотичні терміни. Безеквівалентність серед слів реалій утворюється через відсутність у носіїв мови практичного досвіду перекладу предметів чи подій, а значить і понять, які означені такими словами.

Тимчасово-безеквівалентні терміни схожі з реаліями, але вони формуються в результаті нерівномірного розподілу здобутків у різних сферах людської діяльності. З цієї причини новоутворення, присутнє у практичному досвіді носіїв вихідної мови, протягом певного часу може буває відсутнім у спілкування мови перекладу. Такі труднощі можливо подолати з застосуванням перекладачем в ході перекладацької діяльності транскрибування чи транслітерації [17].

Випадкові безеквівалентні терміни визначають предмети і події, які є у практичному досвіді як носіїв цієї мови, так і носіїв мови, яка підлягає перекладу, але в останніх такі слова не стійких постійних значень [6].

Структурні екзотизми подібні до випадкових безеквівалентних слів тим, якими означені предмети та події, що характерні для цих мов і не мають повних відповідників.

А.О. Іванов [21] поділяє безеквівалентну лексику на три великі складники (Рис.1)

- референційно-безеквівалентна лексика (індивідуальна термінологія, неологізми, семантичні лексичні одиниці);
- прагматично-безеквівалентна лексика (відхилення від загальноживаних норм, іншомовні долучення, аббревіатури, звертання, звуконаслідування);
- альтернативно-безеквівалентна лексика (імена, власні назви, звернення, реалії та фразеологізми).

Кожна з підгруп розглянутої безеквівалентної лексики має свою специфіку перекладу та добору відповідників (Рис. 1.2).

Рис. 1.2 Класифікація без еквівалентної лексики за А.О. Івановим

Дослідник Шолохов М.А. виділяє такі зразки безеквівалентної лексики: реалії, діалектна лексика, okazіональні слова, фразеологізми.

Популярною серед лінгвістів є класифікація безеквівалентної лексики Л.С. Бархударов [7]. Науковець виділяє кілька основних шарів лексики, що характеризуються як без еквівалентні і потребують особливої уваги під час перекладу:

1) Власні імена та назви. Ця група включає в себе власні імена, назви організацій, географічних об'єктів, населених пунктів, періодичних збірників публікацій, які не містять постійних відповідностей у лексичному складі мови перекладу. Розглянемо кілька прикладів такої без еквівалентної лексики: американські прізвища (Green, McKenzie, Jackson, Mercy, Lestar) або назви міст чи штатів (Ohio, Massachusetts, Queensley, Tennessee) не передбачають відповідних еквівалентів українською мовою на відміну від поширених мовних складників: Los Angeles, Boston, London etc [37]. Ва

англійській буває досить складно провести чітку межу між безеквівалентними індивідуальними назвами та іменами і словами, які містять постійні відповідники в мові перекладу. У перекладацькій практиці зустрічалися такі процеси, коли слова, які вважаються безеквівалентними, пізніше зустрічаються в художній літературі чи інших видах публікацій. За результатами проведеного аналізу маємо, що до безеквівалентної лексики відносяться тільки ті власні імена та назви, які є абсолютно невідомими для носіїв мови перекладу.

2) Реалії. Під реаліями лінгвіст Бархударов Л. С. [7] розуміє слова та фрази, які означають події, ситуації чи предмети, характерні лише для національної спільноти людей, які спілкуються вихідною мовою. В цю сукупність входять: події з взаємодії в суспільстві – національні страви (Buffalo Chicken, Tether Tots, Hot Dog); національний одяг, специфічний для регіону чи народності (kilt, vest, sporran, Beefeaters); слова та фрази, що характеризують політичні події в певній країні, загальнонаціональні чи місцеві органи управління цієї країни (Congress, Senate, House of Representatives); назви торговельних марок, розважальних закладів, способів відпочинку, спеціальних закладів громадського харчування, що притаманні досліджуваному перекладачем регіону чи країні (Thorpe Park, Everland). Складним завданням для перекладача стає відокремлення таких лінгвістичних термінів як реалії і оказіональні перекладацькі відповідності чи еквіваленти. Таким чином, в українській мові з'явилися деякі англійські слова і фрази: футбол – football, рекламна дошка – billboard.

3) Випадкові безеквівалентні слова. Бархударов Л. З. охарактеризував лакунарність як відсутність у словниковій базі однієї мови лексичних відповідностей іншої мови. Для конкретизації цього типу без еквівалентної лексики ми можемо взяти українського слова «доба», яке виражається передати англійською мовою кількома способами: шляхом вказівки кількості

годин (twenty-four hours) чи шляхом підкреслення безперервності дії (day and night).

С. Влахов та С. Флорін [16] підкреслюють у своїх роботах, що при створенні будь якої класифікації реалій перекладачі враховують такі складники як географічний розподіл (залежно від національності та культурної належності), тимчасовий розподіл (на синхронічному та діяхронічному рівні), професійний розподіл (враховується особисті знання та вміння перекладача (Табл. 1)

Таблиця 1.1

Класифікація безеквівалентних термінів

Складники	Характеристики
Географічний (локальний)	Національна та культурна приналежність до певної країни чи народності
Тимчасовий (історичний)	Синхронічний чи діяхронічний підхід до дослідження історичного розвитку мови певної країни чи народності
Професійний (перекладацький)	Індивідуальні вміння та компетентності перекладача

Аналіз проблем міжмовної та міжкультурної комунікації та досягнення адекватності перекладу неможливий без дослідження тих одиниць мови, які акумулюють у собі національний колорит, етнічні, історичні та культурні особливості того чи іншого народу. Саме до такої лексики належать безеквівалентні слова та фрази.

В сучасний період глобалізації та інтеграції усіх рівнів суспільства, все більше складові різних галузей проникають один в одного. Через це значна кількість слів утворюється у спеціальній сфері і позначають вузькі терміни, що притаманні певним носіям мови і певним професійним спільнотам. Часто

вони не мають еквівалентів і перекладачеві потрібно глибше занурюватися у специфіку тексту та досліджувати особливості перекладу таких слів. Способи перекладу без еквівалентної лексики спеціальних текстів обираються відповідно до сучасних вимог та у взаємодії зі застосуванням спеціальної термінології.

Відповідно до проведеного теоретичного аналізу наукових і методичних джерел, можемо зробити висновок, що існують різні класифікації безеквівалентної лексики у відповідності з базовими складниками, які взяті за їх основу. Проблема класифікації безеквівалентної лексики в англійській мові та її перекладу постійно розширюється та поглиблюється, оскільки такий тим лексичних відповідностей постійно доповнюється новоутвореними складовими в результаті взаємодії різних мов та культур.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

2.1. Структура текстів науково-технічного простору в англійській мові

Спеціальний науково-технічний стиль - це інформаційний простір функціонування професійних мовних напрямків. Основна функція спеціальних напрямків жанрів наукового-технічного стилю – інформативна. Узагальнений зміст функції технічного стилю можна виражається як аналіз пропонованої інформації, який включає закріплення процесу засвоєння і переробки отриманих відомостей і знань, передачу спеціальної інформації через професійну термінологію та спеціальне кодування.

Особливості спеціальної технічної літератури включають стилістику, лексику та граматику, притаманну цій галузі знань. Основна мета науково-технічного перекладу – точність передачі інформації. У спеціальних професійно-орієнтованих текстах лінгвістами виділяється система мовних характеристик, що включають терміносистему галузі.

Мовний стиль технічної літератури - функціональний різновид спеціального стилю обміну інформацією, який обслуговує різноманітні галузі науки (точні науки, природничі, гуманітарні), область техніки та індустрії. Такий вид текстів представлений у монографіях, професійних публікаціях та статтях, дисертаціях, рефератах, тезах, доповідях на спеціалізованих конференціях, симпозіумах та форумах, лекцій, повідомленнях на наукові теми, рецензіях, а також у навчальній та науково-технічній літературі, що насичена спеціальною термінологією [72]. Найважливіше завдання спеціального стилю в усному та письмовому спілкуванні між різномовними носіями мови – охарактеризувати причини ситуацій, повідомити суттєві властивості предмета наукового пізнання (Рис.2.1).

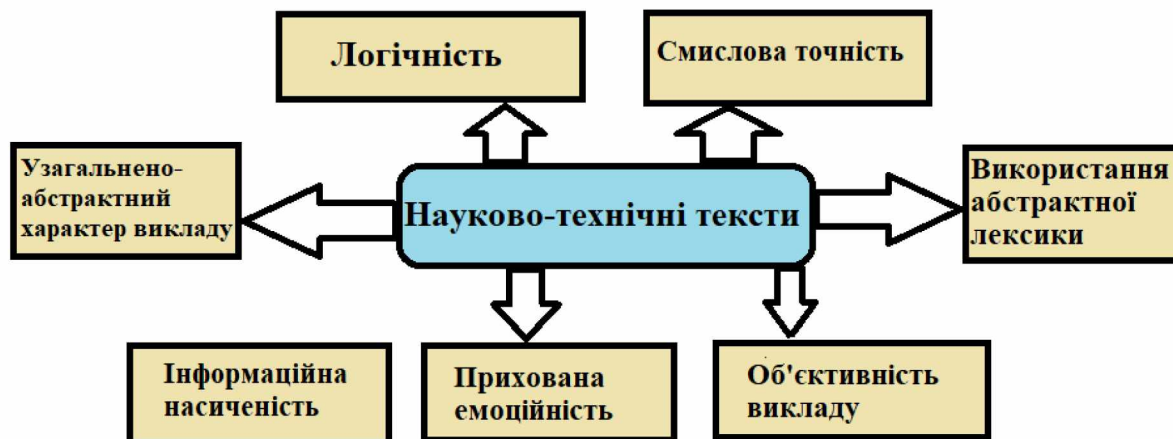

Рис. 2.1 Властивості науково-технічних текстів

Специфіка технічних текстів передбачає урахування таких питань [56]:

- Такі матеріали включають значну кількість спеціальної термінології. Багато технічних термінів формуються з загальноживаних мовних одиниць, проте набувають іншої функції. Крім того, в різних сферах науки і техніки однакові слова можуть передбачати різні характеристики поняття і мати різний переклад. Взаємозаміна та поєднання слів та словосполучень деформує подальше їх значення в перекладі.

- Динамічні зміни в науці і спричиняють появу нових спеціалізованих термінів. Їх часто важко віднайти в словниках, оскільки вони виражають специфічний сленг, яким володіють тільки спеціалісти конкретної галузі. Абревіатури чи скорочення можуть виглядати інакше або відсутні в іноземній мові.

- Загальноживана термінологія не повинна підмінятися синонімами.

- Трактатування змісту не передбачають вільної інтерпретації. Технічні тексти мають бути чіткими і не містити неоднозначності

Основною формою реалізації стилю науково-технічної комунікації є письмова форма спілкування, але все ж з підвищенням ролі науки в різних сферах діяльності, поглибленням наукових контактів, інновацій в системі

засобів масової комунікації зростає роль і усного спілкування з залученням науково-технічних текстів [33].

Структура спеціальних технічних текстів залежна від найвагоміших їх характеристиками (логічність, точність передачі змісту, інформаційна насиченість, об'єктивність викладу інформації, малоемоційність, узагальнюючий характер подання матеріалу, застосування абстрактної лексики [62].

До найважливіших характеристик лексичних одиниць текстів спеціальної наукової сфери англійської мови відносяться: велика кількість термінів, спеціальної загальнотехнічної лексики, поширеність фразеологічних еквівалентів. Це пояснюється тим, що терміни абсолютно однозначні, точні, інформаційно-насичені, в них відсутня емоційна експресія та стилістична нейтральність.

Вживання лексика наукової мови передбачає три основні її шари: загальнонавчені слова, загальнонаукові слова та терміни (Рис.2.2).

Рис 2.2 Співвідношення різних типів лексики в науково-технічних текстах

У науково-технічних матеріалах широко представлена і часто виокремлена так звана спеціальна загальнотехнічна лексика. Це слова та

фрази, які не є термінами, але вони застосовуються тільки у науково-технічній сфері спілкування. Це зазвичай різноманітні похідні від термінів, слова, що вживаються перекладачем для зображення взаємодії між термінологічними об'єктами, їх властивості та особливості та загальнонародні слова, які застосовуються в строго конкретних поєднаннях і тому є спеціалізованими (байт, інструкція, план-факт) [26].

Визначальною в англійському науково-технічному спілкуванні є характеристика, яка відображається у відборі та використанні засобів вираження мовних одиниць та полягає у прагненні перекладача до стислості та компактності передачі інформації, що виражається у широкому використанні еліптичних конструкцій. Некоректне розуміння таких конструкцій нерідко викликає збій у перекладацькій діяльності і деформацію поданої інформації. Також така особливість відображається у низці внутрішньо текстових характеристик.

Для англійської науково-технічної сфери характерним можна визначити залучення термінів та спеціальної лексики, яка використовується для характеристики відношення індивіда до предмету, яким представлений комплекс мовних засобів: *consider someone's report* (дозглянути доповідь когось), *pay attention to some detail* (звернути увагу на якусь деталь). Крім того, широко аналізуються причинно-наслідкові пари та їх змістовий зв'язок: *because* (томущо), *since those times* (з тих часів), *looking at it* (дивлячись на це), *trying to deal with it* (намагаючись справитись цим) [4].

В англійській мові часто зустрічаються дієслова *to reveal* (розкрити), *to determine* (визначити), *to go* (поїхати), *to determine* (визначити), *to create* (створити), інтерпретація яких взаємозалежна з іменниками, з якими вони зв'язані, а зв'язки, що позначають взаємодію з іншими частинами речення поширених в англійській мові прийменників [23].

Досить важливою особливістю технічних текстів в англійській мові є наявність лексичні складників, які найбільш характерні для усного типу

спілкування, тому при перекладі доводиться видаляти емоційно нестабільні стилістичні варіанти [15].

Характерна для науково-технічної документації велика кількість різноманітних спеціальних скорочень та аббревіатур (Inc., BBC, HTML тощо) [47].

Специфіка граматичних конструкцій наукового-технічних документів, передбачає характеризується частим вживанням прислівникових та дієприслівникових зворотів. У технічній галузі досить широкого поширення набули відокремлені члени речення [21]. Вживання в текстах широких та складнопідрядних взаємозалежних речень, обумовлює часте застосування перекладачем відокремлюваних сполучників і прийменників, не особових форм дієслова як другорядних членів речення та відповідних інфінітивних, герундіальних та прислівникових оборотів.

Крім того, слід виділити поширеність номінативних сталих конструкцій з таким порядком слів, з застосуванням якого система слів пояснює прислівник або прийметник, виступає разом з ним у ролі прислівникового означення (які утворюються в ході аналізу доповіді - which are formed during the analysis of the report) [54].

Граматичною особливістю науково-технічної літератури також виступає значна кількість поширених речень, що містять багато взаємозалежних елементів.

В ході нашого дослідження було також зафіксовано численні випадки заміну чи видалення артикля у спеціальних текстах, навіть коли у текстах іншого спрямування його включення в матеріал необхідне.

Науково-технічні матеріали характерні виокремленням системи предметних іменників (patent, load, current, financing, technique). Досить часто спостерігається застосування причинно-наслідкових сполучників та зображення логічного зв'язку між елементами речення [25].

У науково-технічних текстах зустрічається значна кількість слів без еквівалентної лексики, які містять закінчені та незакінчені висловлення.

Незакінчені висловлювання позначаються під час мовленнєвої та письмової діяльності іноземною мовою маленькими літерами чи цифрами арабського алфавіту.

В англійській мові переважання іменних конструкцій над дієслівними дає можливість більшого узагальнення, при цьому зникає потреба вказувати час дії. Модальні дієслова у науково-технічних текстах використовуються без чіткої різниці значення.

Також специфікою структури таких текстів є широке застосування конструкції з словом *one*: *one way to nowhere*, *one way feeling*; та безособові форми займенника *it* (розглянутий доповідачем - *reviewed by the speaker*); домінування герундіальних, прислівникових та інфінітивних оборотів [26].

Розглянемо синтаксичні характеристики науково-технічної кореспонденції. Проаналізувавши синтаксичну структуру текстів технічного напрямку до них відноситься: застосування широкої система сполучників, ґрунтовна системність у вираженні висловлювань, представлення в тексті клішованих структур, наявність аналітичних конструкцій, переважаючий іменний характер морфологічних компонентів тексту.

Терміни займають чверть від усієї лексики науково-технічної літератури.

Крім термінів, у науково-технічному тексті присутні загальнонаукові (загальнотехнічні) та загальнонавчальні слова. На відміну від термінів такого типу безеквівалентна лексика характеризується тим, що вона не володіє властивістю означувати ситуації чи події відповідної галузі науки і техніки, а від загальнонавчальної лексики її відрізняє те, що вона вживається лише у полі науково-технічної терміносистеми і разом з термінами визначає специфіку науково-технічного стилю [10]. З іншого боку, іноді у спеціальній технічній літературі зустрічаються жаргонізми та сленг. Арго, жаргонізми і сленг, як маргінальні прояви мовної діяльності носіїв мови чи спеціалістів відокремленої галузі, як правило є результатом пошуку «свіжих», своєрідних

виразних слів для позначення понять, дій та предметів у цій сфері та забарвлення мови в «нелітературне» забарвлення.

Переклад наукового тексту вимагає від перекладача логічності та доказовості, це впливає на синтаксичний склад тексту, серед яких завантаженість підрядними частинами речення, прислівниковими та дієприслівниковими дієзворотами. Велика кількість складних конструкцій та допоміжних слів виражена необхідністю обґрунтування представлених висловів, зменшення емоційного та контекстуального навантаження на отримувача інформації шляхом поділу тексту на менші частини [18].

Необхідною характеристикою науково-технічного тексту є лаконічність, стислість та компактності представлення, що відображається у відборі та використанні мовних засобів для перекладу. Це спричиняє синтаксичну компресію – збереження обсягу інформації і в той же час зменшення надмірності наповнення тексту зайвими доповненнями.

Таким чином, науково-технічна без еквівалентна лексика чітко структурована та включає ряд своїх особливостей, що зумовлює специфіку перекладацької діяльності під час роботи з ними та застосування відповідних перекладацьких трансформацій.

2.2. Переклад складних багатокомпонентних безеквівалентних термінів у спеціальних англомовних наукових текстах

Чільне місце в науково-технічному перекладі займає переклад спеціальної лексики, яка розуміється як система спеціальних термінів та термінологічних характеристик, що систематизовані в самостійні терміносистеми в спеціальних науках і галузях технічного спрямування та специфічна безеквівалентна лексика, яка характеризує сферу спілкування в окремій науково-технічній сфері.

Мета здійснення перекладу – досягнення еквівалентності як спільності змісту текстів оригіналу та перекладу, тому під час перекладу спеціальної

безеквівалентної лексики науково-технічної галузі значну увагу необхідно приділяти термінам, оскільки вони містять у собі визначальний зміст тексту, сприяють систематизації та декодуванню спеціальної інформації.

Забезпечення термінологічних відповідностей у технічному перекладі завжди було предметним полем дослідження як української, так і зарубіжної теорії і практики перекладу.

Відомий дослідник в галузі лінгвістичного аналізу Латишев Л.К [37] означає термін як лексичний складник окремої мови для спеціальних цілей, який означає узагальнене чи конкретизоване поняття теорії певної спеціальної людської діяльності. В основному лінгвіст аналізує «багатошаровість» терміна і ним виділяється в складі терміну матеріально-ідеальні складники певної природної мови та термінологічну природу, яка включає концентровану, функціональну і формалізовану структуру, що містить систему терміноелементів.

Сутність терміну як частини безеквівалентної лексики досліджував Усатий І.Б. [57]. Він розглядає зміст терміну як спеціальне або загальноприйняте слово в спеціальному значенні (іменник, прийменник, прислівник) або фразу, яка складається з кількох компонентів і виражена підрядним зв'язком, залучене до професійної документації, позначає наукове поняття, яке має дефініцію і є частиною спеціальної терміносистеми». Дослідник виокремлює складні терміни. Вони містять в собі лексичні складові, які виконують тільки функцію терміна, і загальноприйнятую мовну складову, яка виражає професійну без еквівалентну лексику.

Для ґрунтовнішого аналізу та дослідження безеквівалентної лексики в науково-технічній терміносистемі нами було структуровано означення терміну різними українськими та зарубіжними лінгвістами. Сформовану систему аналізу подано в Табл. 2.1. Систематизація визначення цього поняття дозволяє нам ґрунтовно дослідити взаємозв'язок між термінами та безеквівалентною лексикою текстів науково-технічної галузі та максимально

доцільно підібрати способи перекладу таких слів у ході перекладацької діяльності.

Таблиця 2.1

Система визначень поняття без еквівалентної лексики

<i>Дослідник</i>	<i>Означення терміну</i>
Лейчик В.М.	«Лексична складова певної мови для спеціальних цілей, яка означає узагальнене чи конкретизоване поняття теорії певної спеціальної галузі професійної діяльності»
Усатий І.Б.	«Це спеціальне слово або загальноприйняте слово в спеціальному значенні (іменник, прийменник, прислівник) або фраза, що складається з кількох компонентів і побудоване на складнопідрядній взаємодії»
Алімов В.В.	«Слово чи система слів, що означає предмет, ситуацію, властивість), специфічне для цієї галузі науки, техніки, культури чи сфери життя»
Нелюбін Л. Л	«Слово чи набір фраз спеціальної (наукової, технічної, військової) мови, які застосовується для точної передачі спеціальних понять та означення спеціальних предметів.
Некрасова Т.П	«Номінативна спеціальна лексична компонента спеціальної мови, яка застосовується для точного визначення спеціальних понять галузі»
Суперанська А.В.	«є інструментом, за сприяння якого удосконалюються наукові теорії, спеціалізовані терміносистеми, що є необхідним складником науки і техніки»

Терміни - це слова і фрази, що означають конкретні ситуації, явища і процеси, які застосовуються спеціалістами конкретної сфери науки чи техніки. Слова безеквівалентної лексики, які відносяться до термінів науково-технічної галузі мають застосування лише в контексті певного технічного стилю, але іноді підпорядковуються іншим спорідненим та взаємопов'язаним професійним спеціалізаціям. Кожна галузь науки генерує свою термінологію відповідно до предмету та методів своєї діяльності [38]. Глибокий та різносторонній взаємозв'язок між словами повсякденної мови та термінами ускладнює ідентифікацію термінології специфічних галузей наукової та технічної літератури.

Безеквівалентні терміни науково-технічних текстів мають такі характеристики [6]:

- системність;
- незалежність від контексту;
- однозначність;
- точність і стислість.

Багато термінів з без еквівалентністю мають такі недоліки, як багатозначність (один термін має два і більше значень), синонімія (для одного поняття існують два і більше термінів).

У науково-технічній сфері безеквівалентні терміни формуються на основі існуючих у мові слів і коренів, тому серед безеквівалентної лексики цієї галузі зустрічаються всі специфічні структурні типи слів. До найпоширеніших способів формування термінів безеквівалентної науково-технічної лексики англійської мови відносяться: семантичний, синтаксичний і морфологічний методи [4].

Відповідно до структури виділяють дві основні системи термінів: слова і фрази. Більшість безеквівалентної лексики англійської мови науково-технічної галузі включають багатокomпонентні слова.

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє виділити ряд властивостей безеквівалентної лексики науково-технічної англomовної

термінології, що сприяють диференціації спеціальних термінів і загальноживаної лексики [4]: точність семантичної складової терміна; однозначність, стилістична нейтральність, номінативність, стислість, системність.

Під час перекладацької діяльності з безеквівалентної складної лексики науково-технічної терміносистеми необхідно аналізувати контекст, оскільки значна кількість термінів багатозначні, один термін передбачає кілька значень в різних сферах науки та техніки чи навіть у межах однієї галузі.

За морфологічним складом безеквівалентні терміни науково-технічної галузі терміни поділяються на однокомпонентні та багатоконпонентні. Багатоконпонентні терміни – це цілісні поєднання кількох слів, які взаємопов'язані між собою за допомогою допоміжних членів речення. Такі сполучення слів можуть бути стійкими або вільними [33].

Перекладацькі дії спеціаліста визначаються специфікою науково-технічних текстів, які він опрацьовує. Спеціалізовані технічні публікації та доповіді відносяться до мовної інформації обміну інноваційною науково-технічною інформацією про сучасні професійні розробки та нововведеннях. Крім того, спеціальні науково-технічні матеріали розповсюджуються авторами з різних країн і не проходять редагування профільними спеціалістами галузі та професійними перекладачами. Ці характеристики безеквівалентної термінологічної лексики науково-технічних текстів викликають труднощі в перекладацькій діяльності. До найскладніших безеквівалентних систем термінів цієї галузі відносяться: переклад спеціальних термінологічних груп; експлікацію логічних зв'язків, розміщених за багатогранністю синтаксичної структури текстів; вилучення в перекладі багатослівності чи тавтології, які присутні в оригіналі тексту.

Без урахування системності та точності науково-технічної термінології якісний переклад таких текстів практично безкорисний. Це визначається тим, що для науково-технічних текстів характерна лаконічність, стислість,

інформаційна та емоційна обмеженість, врахування специфіки міжнародних стандартів [16].

Робота з перекладом складних багатокomпонентних спеціальних термінів, що містять безеквівалентну лексику - це складний, багатоетапний, ґрунтовний перекладацький процес, що вимагає від перекладача високої кваліфікації, ґрунтовних знань та оволодіння спеціальною професійною термінологією науково-технічних текстів.

2.3. Труднощі перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних матеріалів

Технічна документація є складовою спеціальної професійної комунікації. Вони насичені термінологією, яка передбачає використання широкого кола безеквівалентної лексики. Тому під час здійснення різних видів перекладу технічної документації та супроводжуючої літератури, досягнення адекватності та точності переклад термінів з безеквівалентною лексикою відіграють вирішальну роль. Термін – це найважливіший інструмент професійного спілкування в системі науково-технічних текстів. Невідповідний чи неточний переклад термінології з безеквівалентною лексикою матиме серйозні наслідки серед яких збій в технологічного процесі, знищити репутацію та ринкові позиції торгової марки, спричинити затримки в реалізації серйозних проєктів.

Здійснення якісного науково-технічного перекладу безеквівалентної лексики буде неякісним без урахування специфіки та змісту науково-технічних текстів. Аналіз науково-технічної лексики (особливо фінансової, банківської, економічної) показує, що значну як без еквівалентну можна означити великий її шар, оскільки національно-культурний складова у таких термінах становить ядро їх структури, і ними означаються поняття, що не містять аналогів, у нашій відповідній сфері діяльності. Такі слова цікаві перекладачеві у лінгвокраїнознавчому та соціокультурному аспектах, тому

що в них відображаються національні особливості науково-технічної галузі іншої країни.

Філологиня Бараненкова Н. А. [5] в своїх дослідженнях розглядає, що основна специфіка перекладу безеквівалентної термінології полягає у дотриманні найважливішої умови досягнення еквівалентності – досягнення у перекладі змістовної точності складників мови оригіналу, абсолютної ідентичності понять, якими означені терміни мови оригіналу та мови перекладу. Це означає, що коли терміни досліджуваних мов інтерпретують специфіку відповідної наукової області, а тотожність кодів цих мов є необхідною складовою комунікації, то дотримання тотожності понять, що характеризуються термінами є найважливішою метою перекладу спеціального тексту. Розпізнавання розбіжностей у системі понять, що передаються термінами мови оригіналу та мови перекладу – необхідний напрямок роботи перекладача на шляху міжмовної гармонізації терміносистем та міжкультурної комунікації, що забезпечує вирішення проблем перекладу термінів. У тих ситуаціях, коли необхідно підкреслити семантичні розбіжності під час перекладу, доцільне використання спеціалістом з перекладу розширених способів дослідження тексту.

Стиль науково-технічних текстів англійською подібний до українського наукового стилю: текст викладається структуровано, сухо точно, часто пояснюється ілюстраціями, графіками і спеціальними формулами. Перекладачеві такого типу текстів доводиться стикатися із загальнотехнічною літературою, яка передбачає систему мовних засобів, які не висвітлені у словниках [18].

В результаті стрімкого росту якості новітньої техніки в науковій мові постійно виокремлюються нові терміни (безеквівалентна лексика), які не долучаються до словників. Безеквівалентна лексика в спеціальній термінології часто становить великі труднощі під час перекладу.

Особливе увага під час перекладацької діяльності з науково-технічним і особливо спеціалізованим англійським технічним текстом надається

перекладу не лише загальнопоширеним, а й вузькопрофільних технічних термінів. Велику складність створює ідентифікація особливої специфіки застосування спеціальної термінології науково-технічного тексту і відпрацювання сталих варіантів їх перекладу українською мовою. Англійську безеквівалентну лексику необхідно інтерпретувати з розгляду на загальний контекст початкового тексту.

Англійську безеквівалентну лексику науково-технічної галузі можна класифікувати як «частково безеквівалентні терміни» [29]. Частково безеквівалентні терміни — слова, близькі за характером до слів-реалій. Безеквівалентність лексики такого типу викликана нерівномірним розподілом розвитку науки і техніки в соціальній сфері, внаслідок чого інновації, які присутні в практичному досвіді носіїв іноземної мови якийсь протягом певного часу практично невідомі учасникам іншої лінгвокультурної спільноти.

Для отримання адекватного перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних текстів англійської мови необхідно виокремлення найважливіших правил під час перекладацької діяльності [39]:

- працюючи з перекладом науково-технічної літератури, особливо з малознайомої тематики, необхідно передбачити таку, одну з основних характеристик термінології текстів як багатозначність. З цього боку доцільним є використання спеціальних технічних словників. При багатозначності слова слід проаналізувати використання його у вихідній мові та мові перекладу і обрати такий варіант, що найбільше наближений до відповідної галузі науки та техніки;

- існує можливість, що жоден словник не містить потрібної інтерпретації досліджуваного слова. Це вказує на те, що переклад деяких слів у такому контексті не зафіксовано у словнику. В такому разі перекладачеві необхідні ґрунтовні вміння та компетенції в науково-технічній галузі для адекватної інтерпретації іноземних термінів.

У процесі науково-технічного перекладу виявляються численні невідповідності в англійській та українській мовах. Спостерігається серйозна невідповідність варіантів перекладу, що спричинено належністю цих мов до різних груп мов (німецької та слов'янської). Ці невідповідності виникають на у всіх шарах мовлення [40].

Компетентному перекладачеві необхідно розпізнати та зрозуміти відмінні ознаки англійської науково-технічної мови та проаналізувати їх крізь призму труднощів, викликаних перекладом науково-технічної документації.

До найпоширеніших труднощів у граматичному полі, що виокремлюються під час перекладацької діяльності з безеквівалентною лексикою науково-технічної сфери відносяться номіналізація, широко поширення пасивних конструкцій, герундія, дієприкметника та інфінітиву.

Значні труднощі в перекладі науково-технічних текстів англійської мови спричиняє дослідження лексичних характеристик тексту. Лексичними маркерами науково-технічного тексту є спеціальні та багатозначні терміни, слова іншомовного походження, зв'язки слів, омоніми, неологізми.

Синтаксичні труднощі пов'язані зі специфікою синтаксичної складової науково-технічної літератури, застосуванням у перекладацькій діяльності умовного способу та різних логічних взаємозв'язків між складовими тексту, нетрадиційним порядком слів, вживанням спеціальних оборотів і структур.

Серед найчастіших труднощів у передачі безеквівалентної лексики під час перекладу можна виділити [25]:

- 1) відсутність у мові перекладу еквівалента через відсутність у носіїв цієї мови предмета, який позначається цією мовною складовою;
- 2) необхідність, разом із змістовим означенням слова, зобразити його колорит, його специфічний відтінок.

Безеквівалентна лексика, як правило, викликає найбільші труднощі при перекладі на іноземну мову, оскільки переклад такої лексики з допомогою словників не дає результату. Прикладом особливого підходу до перекладу

безеквівалентної лексики є переклад семантичної без еквівалентної лексики [16], слів, які не містять відповідностей у мові перекладу як повноцінні слова.

Серед серйозних труднощів у роботі спеціаліста з перекладу з безеквівалентною лексикою в системі науково-технічних текстів є ідентифікація розбіжностей референціальних подій в мові, з допомогою якої здійснюється переклад. При цьому вибір необхідної відповідності у перекладі такого типу безеквівалентної лексики доцільний тільки при розширенні за межі мовного контексту та знання найреальнішої обстановки або ситуації [7].

Частою складністю у перекладацькій діяльності є робота з альтернативно безеквівалентною лексикою. Це специфічний різновид неперекладної лексики, який включає власні імена та назви. Їх безеквівалентність визначена національною приналежністю народу, що говорить досліджуваною мовою. Як правило, під час перекладу назв та імен відбувається додавання через транскрипцію, передача фонетичної подібності власної назви або імені. Але у тих ситуаціях, коли ім'я чи назва не просто називає предмет, а має специфічне значення, механічна передача фонетичного складу не забезпечує адекватності перекладу. Адекватність перекладу досягається тільки шляхом експлікації смислової структури, яка, стосовно різних типів власних імен і має певні закономірності.

Додаткова складність, яку зустрічають у своїй професійній діяльності перекладачі працюючи з безеквівалентною лексикою англійської науково-технічної галузі становить переклад такої референційно-безеквівалентної лексики, як складні слова (moon-phase, block-diagram, online-store, south-eastern, north-western). Більшість словників не містять складних слів, оскільки їх переклад повинен відповідати галузі застосування, від контексту документа та від професійних здібностей спеціаліста з перекладу.

До безеквівалентних науково-технічних термінів часто застосовується переклад з допомогою описового методу. Цій галузі притаманні слова-фрази (a charter flight – замовний рейс для доставки пасажирів в особливі місця).

Складність їх перекладу полягає у доборі перекладачем шляхів інтерпретації змісту цього предмету чи події предмету в українській мові [28].

Практика перекладацької діяльності в роботі зі змістовим розумінням різним за зовнішнім сприйняттям безеквівалентних складних термінів передбачає специфічні характеристики [25]:

- термін вживається як складова іншого терміна (electromechanical switch – електромеханічний перемикач);
- терміни повністю самостійні, але мають один зміст (statics of mechanics – статика механіки);
- один термін характеризує інший термін (wireless clamp – безпроводний зажим, delimiter connector – розмежувальний з'єднувач тощо).

Для аналізу та інтерпретації змістового наповнення, яке прагне передати автор тексту необхідне повне розуміння перекладачем суті поняття. Проте, якщо в українській мові частіше зустрічається термін і конкретне його значення, то термін в англійській технічній терміносистемі може бути багатозначним і мати широке застосування: від точного перекладу (описового) до перекладу, що потребує спеціальних технічних знань перекладача та здатності переосмислити та інтерпретувати отриману інформацію.

В загальному розрізі переклад всіх видів безеквівалентної лексики спеціальних текстів вважається досить складним видом перекладацької діяльності, оскільки перекладачеві необхідно доцільно методи взаємодії з іншомовним текстом. Такий вибір базується на професійності, компетентності та ступені майстерності спеціаліста з перекладу.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЮ ЛЕКСИКОЮ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

3.1. Перекладацькі трансформації у роботі з безеквівалентною лексикою англомовної науково-технічної літератури

В ході перекладацької діяльності з безеквівалентною лексикою в середовищі науково-технічної галузі необхідне впровадження широкого спектру спеціальних професійних трансформацій. Проблемний підхід до перекладу спеціальної без еквівалентної лексики сприяє ґрунтовнішому розумінню вихідного тексту та точнішій передачі без еквівалентних слів в тексті перекладу.

В спеціальному науково-технічному дискурсі англійської мови виражені три типи інформації: з домінуванням когнітивної складової (аналіз загальноприйнятого змісту термінології, терміни, атемпоральність, численні посилання до творів та наукових досліджень, логічність та послідовність інтерпретація фактів); домінуючою є творча складова (нелітературна лексика, образність, порівняння, різноманітний синтаксис, інверсія) і ґрунтовний вміст емоційної інформації (оцінна лексика, модальні слова). Англомовному дискурсу притаманна когнітивна інформація, а емоційна складова включаються в незначній кількості. В таких текстах відсутня інформація, що наказує [8]. Реципієнт текстів спільний, з меншим порогом компетенції, ніж у першоджерела.

Найпоширенішими трансформаціями в перекладацькій діяльності, що доцільні під час роботи з безеквівалентною лексикою науково-технічної літератури є:

1. Опущення:

A) Jim often visited his friend, who was engaged in the development of the latest parts. - Джим часто відвідував свого товариша, що займався розробкою новітніх деталей.

The instruction is the most effective way to interact using communication - Інструкція-найдієвіший спосіб взаємодії з використанням зв'язку.

An instruction is a document that explains the methods or rules for performing certain actions. - Інструкція – це документ, який пояснює способи чи правила виконання певних дій.

An instruction – інструкція.

У найпоширенішому значенні в англійській мові вираз an instruction вживається з додатковим значенням – інструкція з чогось (instructions for something): інструкція з експлуатації (operating instructions), інструкція з виготовлення (manufacturing instructions), інструкція з створення (creation instructions).

У словосполученні welding mechanism – зварювальний механізм англійське значення має українську однослівну відповідність. У словосполученні welding tube вона безеквівалентна і в тексті опускається.

Б). Контекстуально безеквівалентні слова зазвичай викидаються автором перекладу, в ході цього процесу змінюватися конструкція тексту і перекладачем застосовуються елементи автоматизованого перекладу, отже комплексно перебудовується:

- The outlined components of the scientist's publications reveal the peculiarities of his. - Окреслені складові публікації науковця розкривають особливості його дослідження.

Research activity – дослідження, дослідницька діяльність.

Цей приклад вживання словосполучення англійською мовою research activity інтерпретований в українському варіанті як дослідження, з опущенням іменника діяльність. Така перекладацька трансформація допомагає втримати зміст та науковість речення, але скоротити переклад.

2. Заміна словом із тієї ж тематичної групи:

А) Такий вид трансформації можливо застосовувати під час перекладу англійського слова framing, що має український відповідник виробництво, яке вживається в галузі будівництва. Це слово українською мовою часто

інтерпретується як спорудження, для більш точної передачі маніпуляції з будівлею

This company made framing the largest production facilities in our industry.

- Цією компанією було проведено спорудження найбільших виробничих приміщень в нашій галузі.

Також цей вираз вживається при передачі певного типу споруди

The framing was erected last week - Каркас будівлі звели на минулому тижні.

Це дозволяє будівельникам більш точно передавати спеціальні терміни, що виражені безевівалентною лексикою.

Б). The approved patent for the invention of the injector reducer allows the author to freely use it. - Затверджений патент на винахід форсункового редуктора дозволяє вільне користування ним автора.

The injection reducer is a modern mechanical invention. – Форсунковий редуктор - сучасний механічний винахід.

Словосполучення The injection reducer в українській мові перекладачем передається як форсунковий редуктор з заміною прикметника інжекторний на прикметник форсунковий, що допомагає точніше передати специфіку пристрою та функціональні особливості його роботи.

3. Використання приблизного перекладу:

А) Fire-resistant treatment provides fire protection.

Вогнезахисна обробка матеріалів і конструкцій забезпечує протипожежний захист промислового об'єкта.

Б) Перекладачі часто спостерігають ситуацію, коли англійській лексичній одиниці спеціального стилю мови відповідає українське слово, що відноситься до повсякденного поширеного стилю мовлення. У специфічного тексті цей англійський еквівалент складно представити подібною однослівною відповідністю і автор перекладу замінює термін словом, яке підходить за змістом [69] :

Judge emphatic – суддя постановив.

The judge emphatic that inconsistencies were shown in this case.

Суддя підкреслив, що у цій справі були виявлені суперечності.

4. Зміна конструкції висловлювання:

Дієслово *to conduct* у певних поєднаннях перекладається українським еквівалентом *вести*. Цей варіант пропонується запропонованим англо-українським словником, оскільки в українській лексичній одиниці інша лексична сполучуваність (валентність). Словосполучення *to conduct a lesson* відповідає російській *вести урок*. Але в українському еквіваленті *вести переговори* *to conduct* заміняється на без еквівалентне англійське слово *negotiate*.

У реченні *Workers conduct propaganda activities*. - Робочі ведуть пропагандистську діяльність це дієслово інтерпретується відповідно до значення в словнику, але має спеціальний зміст.

Грамаітичні категорії сучасної української мови:

Conduct - до *carry out a particular process*, особливо в *order to get information* чи *prove facts* [29, с. 279].

Conduct – *вести; управляти (справою)* [30, с. 143].

5. Приєднання допоміжних слів:

У англо-українському спеціальному перекладацькому словнику юридичних термінів англійське слово *unsuspecting* перекладається як *непідозрюваний*. В іншій термінології в загальнозживаних словниках цей термін вживається лише з додаванням слова *нічого* :

Unsuspecting scientists came to the conference. - Нічого не підозрюючи науковці приїхали на конференцію.

У спеціальній літературі також зустрічається переклад цього слова як *несподіваний*, для передачі особливого забарвлення здивування від певної дії чи поняття.

6. Конкретизація.

Конкретизація є одним із найпоширеніших випадків лексичної заміни в англомовному спеціальному науково-технічному тексті та, як правило,

обумовлюється поєднанням мовних одиниць: similar indicator – «подібний показник» (similar – «подібний»). Лексична заміна в спеціальних англomовних текстах спричинена зміною предикатів, конкретизацією та підбором стійких виразів, які виражають таку ж експерію, як і інша мова: A concise presentation of technical information saves the site visitor's time – «Лаконічний виклад технічної інформації заощаджує час відвідувача сайту».

Відповідно до проведеного аналізу нами виділено співвідношення трансформацій в перекладі науково-технічної інформації, що найчастіше застосовуються перекладачами. Результати аналізу наведені в діаграмі (Рис. 3.1). Найчастіше у роботі з перекладом англomовних текстів науково-технічної сфери зустрічається калькування 33,4 %, трішки рідше перекладачі застосовують транслітерацію чи транскрипцію 21,6%, конкретизація – 18,3%, описовий метод застосовується у 11,1 % випадків перекладу без еквівалентної лексики, інші види перекладацьких трансформацій застосовуються у 15,6%.

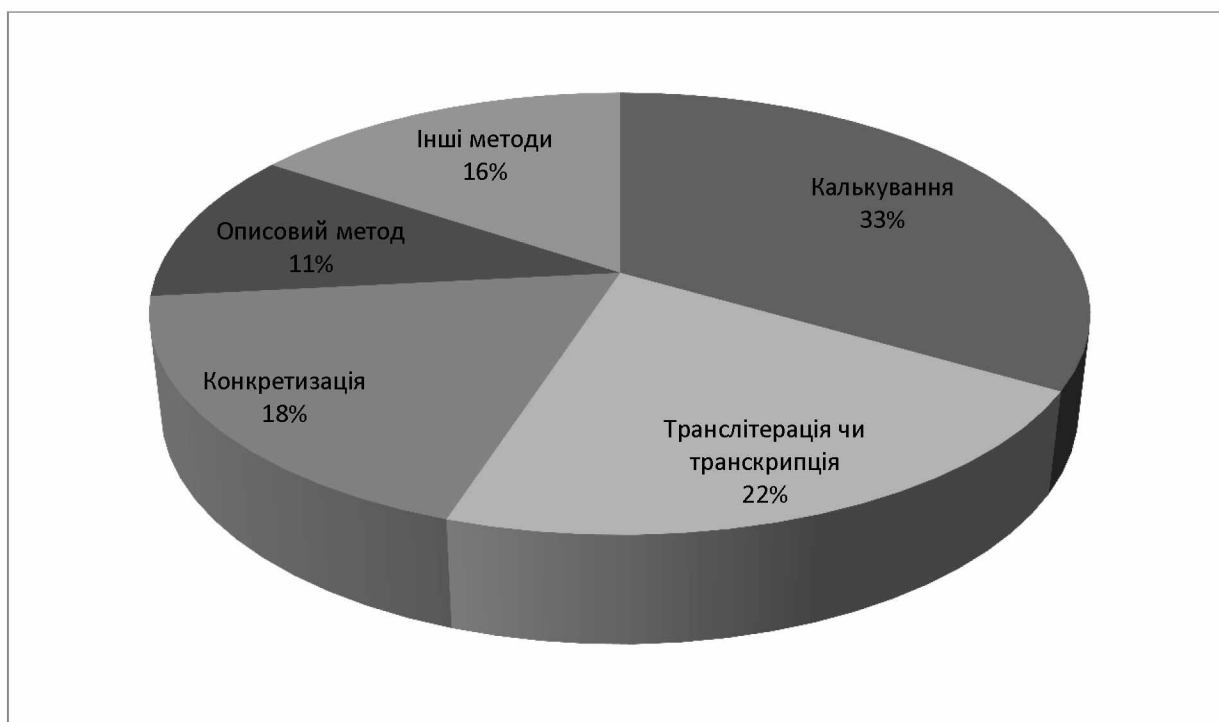

Рис. 3.1 Співвідношення застосування перекладацьких трансформацій.

Таким чином, переклад безеквівалентної лексики здійснюється з застосуванням різних перекладацьких трансформацій, вибір яких передбачений специфічними факторами застосування та інтерпретації безеквівалентної термінології та характерний для усіх типів перекладів з англійської на українську та з української на англійську мову.

3.2. Калькування як спосіб перекладу безеквівалентної лексики

В ході перекладацької діяльності з безеквівалентною складовою в полі спеціальних науково-технічних термінів необхідно звертати увагу на їх структуру: який саме терміноелемент означає невластиву вихідній системі інтегральну або диференціальну ознаку, що формує поняття та не має відповідників у терміносистемі мови, на яку здійснюється переклад. Безеквівалентність притаманна незначній частці однослівних термінів науково-технічної категоріальної системи, і лише деякі її складники формують похідні складових спеціальних безеквівалентних термінів [33]. Коли зміст безеквівалентного ключового слова інтерпретує український термін (чи загальноприйняте слово) спорідненої семантики, то й у перекладі похідного терміну потрібний елемент терміносистеми необхідно передавати тим же шляхом. В більшості для інтерпретації значення складеного спеціального терміну науково-технічної галузі перекладачем застосовується калькування.

Кальки утворюються в результаті реагування носіїв мови на конкретне поетапне збільшення кількості прямих запозичень іншомовних слів, що формується в певній науковій чи технічній сфері в ході історичного розвитку мови [31].

Калькування як перекладацька трансформація – це спосіб запозиченням: перекладач запозичує з іноземної мови ту чи іншу синтагму і точно дослівно інтерпретує складники, які вона включає [8].

Виділяється чотири види калькування в ході перекладацької діяльності [57]:

1. Запозичення або паранімічне калькування: характеризується як трансформація, що утворилася через невідповідність між кількома досліджуваними словами чи фразами, що містять схожу етимологію чи структуру, але кожне з них формувалося в різних середовищах і під впливом різних факторів, тому вони в підсумку мають різні значення (career - кар'єра, carrier – носій; specially – спеціально, особливо – especially; sell – продати, sail – вітрило)

2. Орфографічне калькування: метод перекладу власних назв, імен, назв населених пунктів тощо. Перекладачами часто передається лише спосіб графічного відтворення такої групи безеквівалентної лексики, але при цьому не враховується специфіка інтерпретації слова носіями мови. мають зручну для озвучування носієм англійської форми (Tatiana – Тетяна, Lviv – Львів, Greeks – Греки).

3. Типографічне калькування: тип перекладацької трансформації, який застосовується, коли правила інтерпретації тексту передаються в іноземну мову, зокрема застосування в англійській мові великих літер, яке переноситься на український варіант (Thank You For Visiting – Дякуємо За Візит, Fish And Chips – Риба І Чіпси)

4. Структурне (Семантичне) калькування: такий тип пошуку перекладацьких відповідностей виокремлюється під час невірною приєднання різних складників речення відповідно до зразка мови перекладу (Subsidiary - дочірня компанія, wear effect – ефект зносу).

Під час калькування перекладач застосовує синтаксичні структури мови перекладу, включаючи до утвореного виразу специфічні для розглянутого тексту експресивні елементи – кібершпionaж (cyber espionage), інфраструктура (infrastructure), віртуальний сервер (virtual server).

Також існують стійкі кальки, які зазнають семантичної еволюції, стаючи «хибними друзями» перекладача, оскільки дезорієнтують спеціаліста з перекладу та ведуть до неточностей у перекладі. Цікавими стають для перекладача новоутворені кальки, застосовуючи які він уникає поширення

запозичень та знаходить коректні відповідники без еквівалентних термінів. Такі випадки вимагають від перекладача доручення до словотворення на основі гіпотези (переходу однієї частини мови в іншу з допомогою конверсії).

Коли структура досліджуваної лексичної мовної складової в обох мовах збігається, то перекладач стикається з семантичними кальками. В англійській мові існує в ІТ-сфері термін *virtual*-віртуальний. З цього терміну утворено без еквівалентний термін *virtual space*, який позначає електронне інформаційне середовище. Під час застосування семантичного калькування структура терміна, що формується мовою оригіналу, визначається нормами вихідної мови, і відповідно норм у протилежну сторону перекладу [46]. Узагальненою є семантична складова досліджуваних мов. Тому такий спосіб перекладу визначається як семантичне калькування. У технічних текстах поелементний переклад (калькування) застосовувати складно, але відповідно до структури термінів він поширений під час перекладацької діяльності з без еквівалентною лексикою: *corporate server* – системний сервер, *motherboard* – материнська плата, *outgoing traffic* - зовнішній інформаційний потік, *authorization* - реєстрація.

Low-alloy steel is a special alloy of iron with carbon and additional components. - Низьколегована сталь – це спеціальний сплав металу та вуглецю з додатковими компонентами.

У перекладі значної кількості безеквівалентних складників спеціальних науково-технічних термінів іноземної мови увага перекладача має приділятися визначенню позаядерного елемента, що позначає ключове поняття і визначається еквівалентом в українській мові (*wrench* - розвідний ключ, *subsidiary company* - дочірня компанія; *securities*; *basic* - цінні папери *mechanisms* - базові механізми) [34]. Елементи терміносистеми, що передбачають вираження категоріальної ознаки у системі безеквівалентних термінів, можуть калькуватися, хоча відсутність видового поняття в

англійській мові перешкоджає ідентифікації мовних одиниць української мови.

Нами досліджувалися безеквівалентні багатокomпонентні терміни англійської мови, що утворилися на базі одного об'єднуючого терміну але позначають протилежні поняття, які не розділяються в українській мові : deflation – inflation (дефляція – інфляція), import – export (імпорт – експорт), maximum — minimum (максимум — мінімум), non-governmental - intra-governmental (позаурядовий - внутрішньо урядовий).

Складність представляє передача компонентів basic, diluted, dilutive: у російській термінології не відбулося виділення категорії розбавляючих цінних паперів і відповідної диференціації понять для позначення доходів до розведення капіталу й у результаті розлучення. Пропонований нами переклад-калька з використанням визначень базовий, розбавлений та розбавляючий (останні формуються на основі терміну розведення капіталу), на наш погляд, може закріпитися в російській мові, хоча на даний момент потребує коментаря.

Калькування не завжди передбачає звичайну механічну передачу відповідності початкового змісту слів до мови, якою здійснюється переклад. Найчастіше доводиться вдаватися до комплексу трансформацій. Насамперед це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного чи синтаксичного статусу слів тощо. В англійській мові ayclicity – без циклічність. Частина афіксів в англійській мові визначають окрему ознаку, що представляється прикметником в українській мові, що передбачає систему перекладацьких трансформацій в застосування способу калькування калькування (maldistribution of costs – невідповідний поділ витрат; maltreatment – низько кваліфіковане надання медичної допомоги; non-taxable income – неоподатковуваний дохід.

До основних груп термінів, до яких застосовується калькування відносяться Калькування зазвичай піддаються терміни, що широко вживаються слова і словосполучення: назви пам'яток історії та культури,

назви спеціальних документів та приладів, назви урядова, політичних організацій та партій, медична термінологія та документація (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Групи безеквівалентної лексики науково-технічної сфери, до перекладу яких застосовується калькування

Тип термінів	Приклади
Назви пам'яток історії та культури	Tower Bridge- Тауерський міст The British Museum – Британський музей Windsor Castle - Віндзорський замок Buckingham Palace – Букінгемський палац
Назви спеціальних технічних документів та приладів	Technological instructions – технологічна інструкція route map – маршрутна карта the act of implementing a technological process – акт впровадження технологічного процесу
Назви урядова, політичних організацій та партій	Democratic Party – Демократична партія Republican Party – Республіканська партія Scottish National Party – Шотландська національна партія
Назви медичних документів та виписок	Recipe - рецепт Medical reference – медична довідка Medical conclusion – медичне заключення

У перекладі прийом калькування часто поєднується з додатковими перекладацькими трансформаціями, до яких можна віднести зміну морфологічного складу слів, кількості слів у словосполученні, їх порядку і тощо.

Калькування досить часто застосовується під час роботи перекладачів зі спеціальними текстами науково-технічної галузі і становить основне навантаження у перекладацькій діяльності в цій сфері, але в свою чергу воно

потребує уважності та застосування спеціальних професійних вмінь від перекладача.

3.3. Переклад науково-технічної безеквівалентної лексики способом транскрипції (транслітерації)

Прийом транскрипції (транслітерації) у перекладі безеквівалентної лексики в середовищі науково-технічної сфери може зазвичай застосовуються обмежено: по перше, його впровадження передбачає наявність у змісті поняття певної звукової передачі та відповідного закінчення, що формує подальші іменники, що змінюються за відмінками, по-друге, важливе органічне додавання відповідного терміну у терміносистему певної спеціальної сфери.

Транскрипція у перекладі спеціальних науково-технічних матеріалів означається так: «інтерпретація англійського слова українською за допомогою відтворення фонемного складу мовними засобами мови перекладу, а транслітерація – «передача англійського слова українською мовою способом відтворення його графічної форми (літерного складу) через український алфавіт» [22, с. 37].

Транскрипція і транслітерація є актуальною перекладацькою трансформацією під час перекладу фінансових та економічних термінів, оскільки в сучасному світі і міжнародних відносинах між країнами збільшується взаємодія з міжнародними організаціями та закордонними компаніями, діяльність яких потребує постійного перекладу з однієї мови на іншу.

У транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а в транслітерації його - графічна форма [2].

Такі перекладацькі трансформації застосовуються під час роботи спеціаліста з назвами підприємств, компаній, громадських організацій тощо (Mastercard Incorporated – Мастеркард інкорпорейтід, American Express

Company – Американ Експрес Компані, Moody's Corporation – Мудіс Корпорейшн). У випадку, коли назва компанії містить загальноприйняті слова, то вони також можуть виражатися з допомогою транслітерації чи транскрипції [36].

Прикладом вдалого застосування транскрипції у перекладі спеціального терміну в галузі будівництва може бути англomовне слово *developer*. Це термін застосовується у сфері будівництва, коли забудовник повністю займається будівництвом об'єкта від початку створення проєкту до здачі будинку мешканцям. Він не має українського відповідника, оскільки технічний термін, який ним позначається, набув поширення у спеціальних будівельних організаціях нещодавно і мало застосовується українськими будівельними компаніями та забудовниками [49]. Через це добір близького за значенням українського слова неможливий. Переклад з допомогою описового методу буде досить трудомістким і багатослівним. Тому саме переклад з допомогою транскрипції стане в цьому випадку найдоцільнішим *developer* – девелопер.

This developer fully meets the needs of buyers of modern luxury apartments, as it uses modern approaches in construction. - Цей девелопер повністю задовольняє потреби покупців сучасних елітних квартир, оскільки застосовує сучасні підходи в будівництві.

Для адекватного перекладу такого типу безеквівалентних слів перекладач має мати навички роботи зі спеціальними термінами в сфері будівництва та володіти необхідними вміннями застосування такою перекладацької трансформації як транскрипція.

Транскрипція чи транслітерація передбачає буквально відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою набору спеціальних мовних символів, що застосовуються в мові перекладу. Така перекладацька трансформація дозволяє перекладачеві інтерпретувати лексичні одиниці мови оригіналу шляхом заміщення її складових компонентів лексичними одиницями у мові перекладу [10].

Основними способами у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із збереженням деяких елементів транслітерації. Так як фонетичні та графічні системи двох досліджуваних перекладачем мов можуть кардинально відрізняються, то виокремлення відповідника форми слова іноземної мови мовою перекладу значно умовна та приблизна: authoritarianism – авторитаризм, ochlocrasy – охлократія, fundamentalism – фундаменталізм.

Lumpenes are groups of the population that have reached the social bottom, but put forward high social demands.- Люмпени- верстви населення, що стали досягли соціального дна, але висувують високі соціальні вимоги.

Під час перекладу конкретних слів та фраз з англійської мови перекладачем виокремлюються способи передачі звукового складу слова іноземної мови, виражаються шляхи збереження складників транслітерації чи транскрипції [64]. Під час здійснення спеціалістами з перекладу англо-українських перекладацьких дій елементи транслітерації, що найчастіше зустрічаються при транскрибуванні, полягають, в основному, в транслітерації деяких спеціальних приголосних і редукованих голосних Memful – Мемфул, Keninsberg – Кенінсберг, Denmark – Денмарк, інтерпретації подвійних приголосних між голосними і наприкінці слів після голосних class – клас, miss – міс, completeness – цілковитість і передача певної специфіки орфографії слів, які дозволяють наблизити звучання слова у перекладі до вже відомих зразків.

Такий спосіб перекладу необхідний у тих випадках, досліджувані мови мають різну графічну структуру. Основною перевагою застосування такої перекладацької трансформації можна вказати те, що письмова форма імен та власних назв мінімально деформується, але звукове відображення зміщується. Важливим складником здійснення перекладу з допомогою транслітерації чи транскрипції є передавання тексту максимально близько до вихідної мови: Courtney McKenzie - Кортні Маккензі, Richard Wellmart - Річард Велмарт.

George Merger, as the company's executive director, is responsible for all production processes. – Джордж Мерджер як виконавчий директор компанії відповідає за всі процеси виробництва.

Спосіб транслітерації у чистому вигляді застосовується не часто. В більшості випадках застосовується поєднання транслітерації і транскрипції. Розглядаючи транскрипцію як доцільний тип перекладу під час роботи з безеквівалентною лексикою в науково-технічних текстах варто визначити у межах фонетичної імітації вихідного слова [23]. Такий шлях інтерпретації перекладацьких відповідностей визначений для трансляції перекладачем звукової оболонки вихідного виразу чи фрази і містить складові транслітерації. Переважаючим способом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із визначенням певних вкраплень транслітерації. Форма введення транскрипції передбачає дотримання принципу взаємно однозначної відповідності між фонемами оригіналу і графічними відповідностями слів у мові перекладу. Іноді мова, що запозичує, нав'язує імені інший наголос. Це часто відбувається з географічними назвами та обумовлено фонетичними уподобаннями мови, що перекладає (Willis – Уїлліс, Voles – Уолес, Mauer – Мавер).

Транслітераційний спосіб перекладу безеквівалентної лексики поширений у сучасній перекладацькій діяльності і відкриває широкі можливості для інтерпретації спеціальних термінів. Він необхідний тоді, коли важливо дотриматися лексичної стислості терміну, що відповідає його звичності в мові оригіналу, і водночас підкреслити специфічність поняття чи явища, яке не має точної відповідності у мові перекладу. Оцінюючи доцільність застосування транслітерації в системі без еквівалентних науково-технічних термінів, необхідно точно враховувати, наскільки важливою є передача цієї специфічності.

В ході перекладацької діяльності з без еквівалентною лексикою варто виокремити реалії як важливу перекладацьку проблему, позначення національно-культурних об'єктів, що притаманні вихідній культурі і рідко

поширені у мові перекладу. Під час масштабної міжкультурної комунікації такі назви та імена виокремлюють широку групу і найзручнішим шляхом їх інтерпретації українською мовою є транскрипція чи транслітерація [20].

Доцільність і правомірність транслітерації у відомих випадках доводиться тим, що нерідко автори, які пишуть про життя інших народів, вдаються до цього мовного засобу, як до способу назвати та підкреслити реалію, специфічну для побуту цього народу.

Отже, транскрипція або транслітерація – безпосереднє використання досліджуваного перекладачем англійського слова, що означає реалію, або його кореня в написанні літерами української мови [4].

Такий спосіб перекладу як транскрипція чи транслітерація у роботі з безеквівалентною лексикою науково-технічної сфери передбачає утворення мовного простору для ефективної інтерпретації англійських слів українською мовою.

3.4. Особливості перекладу безеквівалентної лексики науково-технічної сфери описовим прийомом

Під час перекладу без еквівалентної лексики науково-технічних текстів сучасні спеціалісти вдаються до описового методу перекладу або експлікації, так як саме з допомогою розширених речень та словосполучень можливо передати необхідні властивості явища чи предмета.

Переклад технічної документації та спеціальної терміносистеми, що позначена без еквівалентною лексикою вимагає від перекладача досконалого оволодіння професійною термінологією англійської мови та ґрунтовної компетентності середовищі україномовної технічної термінології. Як наслідок утворюється одна з основних труднощів у виконанні технічного перекладу коректний підбір українських еквівалентів до англійських слів, які б найточніше б розкривали суть поняття.

Цей прийом доцільний для вербалізації спеціальних окремих об'єктів науково-технічного тексту об'єктів, які не існують у мові перекладу [31].

Однією з варіацій описового перекладу в роботі з іншомовними спеціальними текстами є наблизений розгорнутий переклад. Він передбачає переструктурування синтаксичної форми речення, комплексну лексичну заміну слова на систему слів чи фраз [29]. Коли означається нова назва, якою не володіє спеціаліст галузі, то вона перекладається описово: Bailment - перехід володіння товаром від власника до іншої особи; Lapse - тимчасова недостатність концентрації, пам'яті або судження.

Описовий переклад дозволяє передати значення терміна досить точно, але багатоконпонентне словосполучення ускладнює синтаксичну структуру відповідного речення тексту мов, якою здійснюється переклад.

Експлікація застосовується перекладачем тоді, коли складно або неможливо дібрати відповідник, який повністю характеризує науково-технічний термін у мові перекладу. Така перекладацька трансформація полягає у передачі значення слова з допомогою його опису, пояснення, означення його основних властивостей чи подій, які він характеризує [11].

Характеристика спеціального терміну, що утворюється в ході описового перекладу без еквівалентної лексики зазвичай дуже поширене. Скорочення змісту такого терміну залежить від контексту та конкретної галузі, з якої узятий термін.

В перекладі безеквівалентної лексики науково-технічної терміносистеми не рідко зустрічаються терміни, що позначають реалії дійсності іноземної мови, які не притаманні українській та не мають широковживаних українських термінологічних відповідників. В такому випадку пояснення невідомого україномовному споживачеві англійського терміну через широке його роз'яснення сприяє досягненню адекватності та точності перекладу, донесення основного смислового навантаження терміну до читача.

Переклад спеціальних технічних термінів створює значні труднощі в перекладацькій діяльності, так як коректний та адекватний переклад такого типу без еквівалентної лексики не може здійснюватися без ретельного етимологічного аналізу його компонентів: Disclosure – розкриття, вияв, encryption – шифрування [57].

Disclosure of confidential information is punishable by criminal law. – Навмисне чи ненавмисне розповсюдження конфіденційної інформації карається кримінальним законодавством.

Secret information is encoded in the encryption process. В процесі шифрування закодується секретна інформація.

Описовий метод перекладу застосовується в інтерпретації англійських скорочень, відсутніх у словниках і передбачає переклад корелята скорочення огляду на мікроконтексту безеквівалентної одинці: WWW – Всесвітнє електронне сховище інформації, Inc. – Міжнародна корпорація, LLC – товариство з обмеженою відповідальністю.

HQ of the subsidiary company moved to another country. - Головне управління дочірньої компанії перемістилося в іншу країну.

Також найчастіше доцільне застосування описового перекладу передачі українською мовою військових термінів та різного типу озброєння: Q fever – тип біологічної зброї, яка викликає специфічну інфекцію.

AK-47 is often used in close combat. – Автомат Калашникова часто застосовується в ближньому бою.

Актуальним є переклад з допомогою опису під час роботи з такою технічною документацією:

1. Нормативні документи;
2. Посібники з експлуатації
3. Інструкції;
4. Креслення;
5. Науково-технічні тексти;
6. Технічні презентації.

Описовий переклад дозволяє точно визначити мовою перекладу значення конкретного наукового чи технічного терміну, проте багатоконпонентне поєднання слів у вихідному реченні ускладнює його сприйняття читачем чи слухачем.

Однією з труднощів в перекладацькій діяльності з застосуванням описового методу перекладу є об'ємність утворених перекладацьких конструкцій, проте саме застосування цього методу дозволяє більш точно та ґрунтовно передати значення і сутність роботи деяких спеціальних технічних процесів та приладів, що актуально для роботи з без еквівалентною лексикою науково-технічних текстів.

Вибір способу передачі англomовної без еквівалентної лексики в середовищі науково-технічної сфери українською мовою залежить від багатьох чинників: структури тексту, наповненості спеціальною термінологією, приналежністю тексту до певної етнічної англomовної групи тощо.

ВИСНОВКИ

Наука та техніка в інформаційному просторі стає дуже динамічною, що викликає серйозний розвиток та збільшення науково-технічної інформації, водночас зростає й практичне спрямованість технічного перекладу. Це в кінцевому підсумку має слугувати ґрунтовному та якісного обміну інформацією в галузі новітніх технічних відкриттів та нововведень серед науковців та спеціалістів різних країн світу. Виникає необхідність виділення технічного перекладу в галузі наукового світогляду як особливого виду перекладацької діяльності.

Динаміка становлення світового технічного розвитку відбивається на мовленнєвому рівні та сприяє формуванню безеквівалентних термінологічних складників в спеціальних науково-технічних текстах певної мови, які є абсолютно недослідженим поняттям чи подією у мові, перекладу чи ще на недостатньому рівні проаналізовані. Це свідчить про те, що технічна безеквівалентна лексика є сучасним ресурсом матеріалу як практики, так теорії перекладу.

В ході проведеного дослідження нами:

- здійснено моніторинг сучасної наукової та методичної літератури з проблематики дослідження;
- виокремлено поняття безеквівалентної лексики та її основні типології в теоретичному науковому полі;
- розкрито специфіку науково-технічної термінології та труднощі під час її перекладу;
- проаналізовано основні класифікації перекладацьких трансформацій, що є найбільш уживаними для текстів цієї тематики;
- висвітлено особливості застосування мовних трансформацій під час перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних матеріалів з англійської на українську мову та способи досягнення адекватності перекладу.

Розглянуті питання безеквівалентної лексики, реалії, а також принципи характеристики понять «еквівалентність» та «адекватність» перекладу, проаналізовані різні авторські класифікації безеквівалентної лексики, виокремлено теоретичні складові питання передачі безеквівалентної лексики в системі технічного перекладу текстів в середовищі англійської та української мови, чистематизовано підходи до перекладу безеквівалентної лексики. Поглиблено виділено специфіку доручення до перекладацької діяльності перекладацьких трансформацій та способи перекладу безеквівалентної лексики науково-технічних матеріалів з англійської українською мовою.

Безеквівалентна лексика є своєрідною і в той же час складною та неоднозначною категорією лексичної категорії будь-яких мов.

Поняття безеквівалентності виникає внаслідок відсутності або недиференційованості певного поняття, яке позначається терміном іноземної мови в певній спеціальній галузі, у терміносистемі, якою здійснюється переклад. Основна причина безеквівалентності – відмінності у реаліях наукової дійсності, які викликають відсутність у мові, якою здійснюється переклад конкретних понять іноземної мови. Більшість безеквівалентних термінів перекладається з методом калькування, дорученням лексичних чи граматичних перебудов речення. Через значну кількість тексту під час описового перекладу, він застосовується рідше. Також для перекладу без еквівалентної лексики в багатьох випадках перекладачами впроваджується транскрипція чи транслітерація, особливо під час роботи з запозиченнями термінів.

Аналіз в ході нашого дослідження виявив, що найчастіше для перекладу безеквівалентної лексики науково-технічної термінології вживаються такі перекладацькі трансформації як транслітерація, калькування, дотримання графічної форми. Це викликано з тим, у технічних тестах дедалі більшого доручення набувають терміни і власні назви, які найчастіше інтерпретуються з англійської українською мовою з доручення

таких способів перекладу [40]. Описові переклади зустрічаються рідше. Вони необхідні для базового та точного розуміння реципієнтом значення того чи іншого терміну чи події. Дотримання графічної відповідності передає загальноприйняті формулювання та безеквівалентну лексику з інших мов, яка еквівалентно передається в текстах різних мов.

Переклад безеквівалентної лексики науково-технічних текстів складний без дослідження якісної літератури, що містить доцільну лінгвістичну та технічну інформацію. Спеціаліст, що виконує переклад технічних та наукових текстів має чітко та професійно володіти додатковою спеціальною інформацією, лексикографічними формами та онлайн ресурсами. Найпоширенішими допоміжними складовими, до яких вдаються перекладачі у професійній діяльності диференціюються на спеціальну науково-технічну літературу, словники, довідники, онлайн перекладачі, електронні енциклопедії. Всі ці ресурси спряють спрощенню та полегшенню перекладацької діяльності, але головною дійовою особою будь якого спеціального перекладу лишається безпосередньо перекладач, з його професійними та особистісними якостями, знаннями і компетенціями.